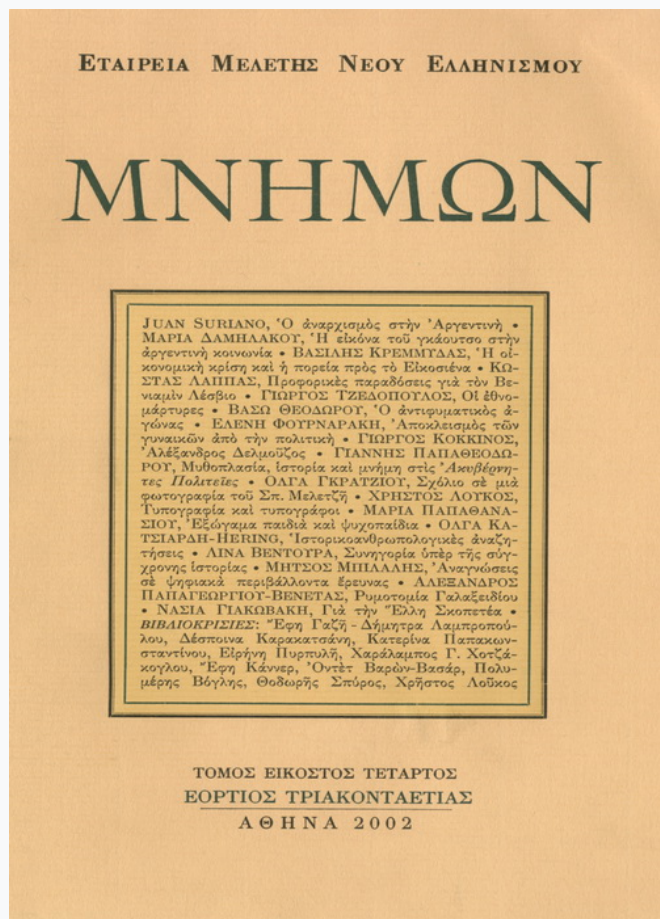

Μνήμων

Τόμ. 24, Αρ. 2 (2002)

ΣΥΝΗΓΟΡΙΑ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ Ή «ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ»

ΛΙΝΑ ΒΕΝΤΟΥΡΑ

doi: [10.12681/mnimon.746](https://doi.org/10.12681/mnimon.746)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΒΕΝΤΟΥΡΑ Λ. (2002). ΣΥΝΗΓΟΡΙΑ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ Ή «ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ». *Μνήμων*, 24(2), 369–386. <https://doi.org/10.12681/mnimon.746>

ΣΥΝΗΓΟΡΙΑ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ‘Η «ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ»

Έως τα τελευταία έτη του 20ού αιώνα δεν υπήρχαν στην ελληνική βιβλιογραφία παρά ελάχιστες ιστορικές μελέτες για το πρόσφατο παρελθόν. Με εξαίρεση την περίοδο της Κατοχής και της Αντίστασης, που άρχισε να μελετάται από τη μεταπολίτευση και ύστερα, και τον Εμφύλιο Πόλεμο, στον οποίο εστιάστηκε το ενδιαφέρον αρκετών ιστορικών κατά τη δεκαετία του 1990, η πρόσφατη ελληνική ιστορία μόλις τώρα αρχίζει να εξετάζεται. Η μεταπολεμική Ελλάδα αποτέλεσε, βέβαια, αντικείμενο έρευνας εγχώριων ή ξένων επιστημόνων άλλων κλάδων των κοινωνικών επιστημών με εξαιρετικά αποτελέσματα σε πολλές περιπτώσεις, αλλά η ιστορική κοινότητα που συγκροτήθηκε στην Ελλάδα μετά τη μεταπολίτευση, δεν συμπεριέλαβε την πρόσφατη ιστορία στα ερευνητικά της ζητούμενα.¹

Η παράδοση απαξίωσης της σύγχρονης Ελλάδας και της δυσπιστίας των ιστορικών έναντι της ενασχόλησης με το κοντινό παρελθόν, σε συνάρτηση με το κληρονομημένο βάρος του πολιτικού κλίματος που κυριάρχησε στη χώρα μας έως το 1974, τη μνήμη των προπαγανδιστικών χρήσεων της πρόσφατης ιστορίας από την κεντρική εξουσία και τις θεσμικές αγκυλώσεις των πανεπιστημίων και των ερευνητικών κέντρων, υπήρξαν μερικοί παράγοντες που δεν ευνόησαν την περαιτέρω διερεύνηση από τους ιστορικούς των προβληματισμών που εκφράστηκαν κατά την περίοδο της δικτατορίας και στη συνέχεια για τη

1. Ενδεικτικά και μόνο αναφέρω ορισμένα από τα πιο κλασικά έργα: Ν. Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1983· J. Campbell, *Honour, family and patronage: A study of institutions and moral values in a Greek mountain community*, Οξφόρδη, Oxford University Press, 1964· E. Friedl, *Vassilika: A village in modern Greece*, NY, Holt, Reinhart and Winston, 1962· B. Kayser κ.ά., *Economic and social atlas of Greece*, Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο, 1964· Ν. Μουζέλης, *Νεοελληνική κοινωνία: Όψεις υπανάπτυξης*, Αθήνα, Εξάντας, 1978· Η. Νικολακόπουλος, *Κόμματα και βουλευτικές εκλογές στην Ελλάδα 1946-1964. Η εκλογική γεωγραφία των πολιτικών δυνάμεων*, Αθήνα, ΕΚΚΕ, 1985· J. Peristiany (επιμ.), *Honour and shame: A study of Mediterranean values*, Λονδίνο, Weidenfeld and Nicolson, 1966· J. Sanders, *Rainbow in the rock: The people of rural Greece*, Κάμπριτζ MA, Harvard University Press, 1962· Κ. Τσουκαλάς, *Κράτος, κοινωνία, εργασία στη μεταπολεμική Ελλάδα*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1999.

σύγχρονη εποχή. Η πρώτη γενιά των κοινωνικών επιστημόνων στη μεταπολιτευτική Ελλάδα εστίασε, εξάλλου, το ενδιαφέρον της στο 18ο και 19ο αιώνα δημιουργώντας μια παράδοση που αποφέρει καρπούς έως σήμερα.

Τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, παρατηρείται ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για την πρόσφατη ιστορία, το οποίο εκδηλώνεται με την έκδοση βιβλίων πολιτικής κυρίως ιστορίας, αλλά και με άρθρα, ημερίδες και συνέδρια όπου εξετάζονται εκφάνσεις της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτισμικής ιστορίας της μεταπολεμικής Ελλάδας. Παράλληλα, ιδρύθηκαν αρχεία τα οποία συγκεντρώνουν τεκμήρια της ίδιας περιόδου, εκδοτικοί οίκοι έχουν εγκαινιάσει σειρές αφιερωμένες στη σύγχρονη ελληνική και ευρωπαϊκή ιστορία, ενώ τα περισσότερα ιστορικά τμήματα των ελληνικών πανεπιστημίων έχουν πλέον εντάξει μαθήματα για το μεταπολεμικό κόσμο στο πρόγραμμα των προπτυχιακών και των μεταπτυχιακών τους σπουδών.² Σημαντική ένδειξη της νομιμοποίησης της μεταπολεμικής ιστορίας ως ερευνητικού αντικειμένου στη χώρα μας αποτελεί η έκδοση το 2000, είκοσιδύο χρόνια μετά τον τόμο που παρουσίαζε την περίοδο έως την Κατοχή, του ΙΣΤ' τόμου της *Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους*, της Εκδοτικής Αθηνών, ο οποίος καλύπτει το χρονικό διάστημα 1941-2000. Ο τόμος αυτός επικεντρώνεται στην πολιτική και, λιγότερο, στην οικονομική ιστορία, αντανakλώντας κυρίως τις επιλογές των επιμελητών του, αλλά και την ένδεια της επιστημονικής παραγωγής στους τομείς της κοινωνικής και πολιτισμικής ιστορίας της μεταπολεμικής Ελλάδας.³

Θεωρώντας απαραίτητη τη συνέχιση και ενδυνάμωση της, δειλής ακόμα, στροφής προς τη μελέτη της μεταπολεμικής περιόδου και της συγκρότησης στη χώρα μας μιας ομάδας ιστορικών η οποία θα επικεντρώσει το ενδιαφέρον της στη διερεύνηση της πρόσφατης ιστορίας και στο διάλογο πάνω στα θεωρητικά και μεθοδολογικά προβλήματα της, θα αναφερθούμε εδώ συνοπτικά στο παρελθόν της ιστορίας του παρόντος, στη σχετικά πρόσφατη ανάδυση ενός κοι-

2. Στη μέση εκπαίδευση, αντιθέτως, οι αντιστάσεις είναι μεγαλύτερες: η νεότερη και σύγχρονη ιστορία διδάσκονται στην τελευταία τάξη του γυμνασίου και του λυκείου, αλλά εάν αφιερώνεται ένα σχετικά σημαντικό μέρος του μαθήματος στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα, η μεταπολεμική ιστορία εξετάζεται εξαιρετικά συνοπτικά και ελλειπτικά.

3. Εξάιρεση, ενδεικτική κάποιων νέων τάσεων, αποτελεί το πρόσφατο βιβλίο της Ε. Αβδελά, *Δια λόγους τιμής. Βία, συναισθήματα και αξίες στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, Αθήνα, Νεφέλη, 2002. Αναμένονται βέβαια οι επόμενοι τόμοι της *Ιστορίας της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, που επιμελείται ο Χ. Χατζηιωσήφ, από τις εκδόσεις Βιβλιόραμα. Στους τόμους του έργου που έχουν ήδη εκδοθεί διακρίνει κανείς μια διαφορετική ιστοριογραφική προσέγγιση, η οποία, σύμφωνα και με τον επιμελητή, στοχεύει στο συσχετισμό της πολιτικής δραστηριότητας με τις οικονομικές και πολιτισμικές ενασχολήσεις, στην «ανάδειξη της γένεσης τάσεων και συνθηκών» και στην ένταξη της ελληνικής ιστορίας στο διεθνές της περιβάλλον. Χ. Χατζηιωσήφ, «Εισαγωγή», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Οι απαρχές 1900-1922*, τόμ. Α1, Αθήνα 1999, σ. 9-11.

νωνικού αιτήματος ενασχόλησης με αυτή την περίοδο της ιστορίας και σε ορισμένα σημεία της σχετικής συζήτησης στη διεθνή βιβλιογραφία γύρω από την περιοδολόγηση, τον ορισμό και τις ιδιομορφίες της επιστημονικής προσέγγισης της.

Είναι γνωστό ότι η ενασχόληση με το πολύ κοντινό παρελθόν δεν αποτελεί ίδιον των σημερινών ιστορικών και ότι, αντιθέτως, η απαξίωση της ιστορίας του παρόντος είναι σχετικά πρόσφατη στην ιστορία της ιστοριογραφίας. Καθ' όλο το διάστημα που προηγήθηκε της νεοτερικότητας ο χρόνος «έτεινε να μην νοείται ως διαφορά, ούτε βεβαίως να προσμετράται σε επιμέρους εξελικτικές μονάδες», το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον «ήταν συγχωνευμένα σε ενιαία ομοιοστατική αλυσίδα» και η ενασχόληση με τη συγχρονία αποτελούσε μια παλαιά και έγκυρη πρακτική των ιστορικών. Με την έλευση της νεοτερικότητας «η ροή του χρόνου παύει να νοείται πλέον ως αενάως επαναλαμβανόμενη και προσλαμβάνει την μορφή εξελικτικής σειράς».⁴ Η συναρτημένη με την ανάδυση της νεοτερικότητας ανάπτυξη της τεχνολογίας, και ειδικότερα των μέσων επικοινωνίας, επηρέασε βαθιά τις σχέσεις των ανθρώπων και των κοινωνιών με το χώρο και το χρόνο, άλλαξε σταδιακά τους τρόπους με τους οποίους οι περισσότεροι αποκτούσαν την αντίληψη του παρελθόντος και του κόσμου, πέρα από το άμεσο περιβάλλον τους, με τη μείωση του ρόλου των προφορικών παραδόσεων και της διαπροσωπικής αλληλεπίδρασης και την αντικατάστασή τους, με επιταχυνόμενους ρυθμούς, από αυτό που ο J. B. Thompson ονομάζει «διαμεσολαβημένη ιστορικότητα και εγκοσμιότητα».⁵

Η ιστορία του παρόντος έπαυσε να θεωρείται έγκυρη γνώση από την ώρα που το μέλλον δεν κατέληγε πλέον αυτόματα στη Δευτέρα Παρουσία και, κυρίως, από τη στιγμή που δεν αναπαρήγαγε το παρελθόν, με την επικράτηση δηλαδή της έννοιας της αλλαγής και τη διαπίστωση της άγνοιας αυτού που πρόκειται να επακολουθήσει. Η μετάβαση από την εγκυρότητα προς την απαξίωση της μελέτης της σύγχρονης ιστορίας υπήρξε μια αργή διαδικασία, η οποία συνδέεται με τη μεταβολή της στάσης έναντι του μέλλοντος που συνόδευσε τη διαμόρφωση της έννοιας της προόδου. Ο P. Κοσέλεκ περιγράφει με ενάργεια τα στάδια της διαδικασίας αυτής που ξεκινά με τη νέα τρίσημη περιοδολόγηση της ιστορίας από τον Cellarius το 17ο αιώνα, η οποία εισάγει τη νεότερη εποχή ως ξεχωριστή ιστορική περίοδο.⁶ Η πολεμική μεταξύ των οπα-

4. Π. Λέκκας, *Το παιχνίδι με τον χρόνο. Εθνικισμός και νεοτερικότητα*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2001, σ. 40, 44.

5. J. B. Thompson, *Νεωτερικότητα και μέσα επικοινωνίας*, μτφ. Γ. Καραμπίνη - Ν. Σώκου, Αθήνα, Παπαζήσης, ²1999, σ. 66-67.

6. R. Koselleck, *Le futur passé. Contribution à la sémantique des temps historiques*, Παρίσι, Éditions de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales, 1990, σ. 32, 41, 167, 267.

δών των «Αρχαίων» και των «Νεοτέρων» στη Γαλλία προς τα τέλη 17ου και στις αρχές του 18ου αιώνα εκδήλωσε αυτήν την «τάση αντιστροφής της αποτίμησης του παρελθόντος. Το αρχαίο έγινε συνώνυμο του ξεπερασμένου και το νεότερο του προοδευτικού», η καινοτομία κρίθηκε αναπόδραστη, και κυρίως κοινωνικά επιθυμητή, όταν το νέο ταυτίστηκε με το καλύτερο.⁷

Η καθιέρωση της έννοιας της προόδου με το Διαφωτισμό και η επιτάχυνση της ιστορίας, με το μεγαλύτερο βαθμό αγνώστου που επέφερε, διέκοψαν τη συνέχεια που έωνε στη συνείδηση των ανθρώπων το παρελθόν με το μέλλον. Στα τέλη του 18ου αιώνα η φιλοσοφία της ιστορίας αμφισβήτησε την παραδειγματική φύση των γεγονότων για να υπογραμμίσει το μοναδικό χαρακτήρα των ιστορικών εξελίξεων. Το γεγονός όμως που αποξένωσε οριστικά τους ανθρώπους από το παρελθόν, πείθοντάς τους με χειροπιαστό και έμπρακτο τρόπο ότι η κατεύθυνση της μελλοντικής πορείας δεν μπορούσε να εξαχθεί από το παρελθόν, υπήρξε η Γαλλική Επανάσταση, αυτή η ριζική τομή στη συνέχεια. Αυτό κατέστησε τη σύγχρονη ιστορία αβέβαιη και αμφισβητούμενη.⁸

Κατά το 19ο αιώνα, με την επαγγελματικοποίηση της ιστορικής έρευνας και την καθιέρωση της αντίληψης για την αναγκαιότητα της αντικειμενικής και επιστημονικής μελέτης της, η ιστορία άρχισε να ασχολείται κατά κύριο λόγο με το παρελθόν.⁹ Η δίνη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου τάραξε ωστόσο τις συνειδήσεις μεμονωμένων ιστορικών τόσο ώστε να επισημάνουν και να αναδείξουν την επήρεια του παρόντος επί του παρελθόντος, τη στενή διασύνδεσή τους και την αναγκαιότητα μελέτης της σύγχρονης ιστορίας.¹⁰ Η φράση

7. Ζ. Λε Γκοφ, *Ιστορία και μνήμη*, μτφ. Γ. Κουμπουρλής, Αθήνα, Νεφέλη, 1998, σ. 21.

8. R. Koselleck, *ό.π.*, σ. 47, 172, 284.

9. G. Barraclough, *Εισαγωγή στη σύγχρονη ιστορία*, μτφ. Τ. Καΐση, Αθήνα, Κάλβος, 1985, σ. 15. Η απαξίωση της σύγχρονης ιστορίας δεν ακολούθησε πάντως μια ευθύγραμμη πορεία. Παρόλο που οι σημαντικότεροι επαγγελματίες ιστορικοί του 19ου αιώνα διαχώρισαν τη μελέτη του παρελθόντος από το παρόν εγκαταλείποντας την εξέταση της σύγχρονης εποχής στις άλλες επιστημονικές πειθαρχίες ή τους δημοσιογράφους, αρκετοί από αυτούς, όπως επί παραδείγματι ο Λ. φον Ράνκε και ο Ch. Seignobos, ασχολήθηκαν με κάποιο τρόπο και με την ιστορία του παρόντος τους: ο φον Ράνκε δίδασκε σύγχρονη ιστορία στους φοιτητές του —στην προσπάθειά του να τους καθοδηγήσει και όχι μόνο στην επιστημονική μεθοδολογία—, ενώ ένα από τα καλύτερα έργα του Ch. Seignobos ήταν το τετράτομο πανεπιστημιακό εγχειρίδιο πολιτικής ιστορίας της Γαλλίας, το οποίο ολοκληρώθηκε το 1922 και συμπεριελάμβανε την αφήγηση των τεκταινόμενων έως και τη συνθήκη των Βερσαλλιών που είχε υπογραφεί μόλις τρία χρόνια νωρίτερα. R. Koselleck, *ό.π.*, σ. 276 και A. Prost, *Douze leçons sur l'histoire*, Παρίσι, Seuil - Points, 1996, σ. 92. Γενικότερα, εξάλλου, η κατάρτιση κρατικών υπαλλήλων και η νομιμοποίηση της εθνικιστικής ιδεολογίας, επέβαλλαν συχνά την αφήγηση και τη διδασκαλία της σύγχρονης ιστορίας.

10. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του R. W. Seton-Watson, «A plea for the study of contemporary history», *History* 14 (1929) 1-18.

«κάθε ιστορία [...] είναι σύγχρονη ιστορία» του Ιταλού φιλοσόφου Μπ. Κρότσε αποτελεί μια έκφραση αυτών των αναζητήσεων.¹¹ Η απαξία όμως των περισσότερων ιστορικών για την ενασχόληση με το παρόν δεν ανατράπηκε, συνεχίστηκε, αντιθέτως, κατά τις δεκαετίες της πρωτοφανούς ευημερίας των δυτικών κοινωνιών που ακολούθησαν το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, όσο ο στρουκτουραλισμός (δομισμός) και η μπρωντελιανή θεώρηση του ιστορικού χρόνου —με την έμφαση που έδινε στη μελέτη των δομών στη μακρά διάρκεια— επηρέαζαν καθοριστικά την επικρατέστερη τάση στην ευρωπαϊκή ιστοριογραφία. Την ώρα όμως που μια τάση στο εσωτερικό της ιστοριογραφίας μελετούσε αυτό που ονόμαζε «ακίνητη ιστορία», ξεκινούσε και η αντιστροφή της οπτικής με την αμφισβήτηση της κανονιστικής διάστασης και της πίστης στη θετική δύναμη του εκσυγχρονισμού και με την τοποθέτηση εκ νέου της αλλαγής στο επίκεντρο των αναζητήσεων.¹²

Το παρόν ενός ατόμου ή μιας ομάδας ορίζεται ως μια ιδιαίτερη μορφή διασύνδεσης μεταξύ του παρελθόντος —του «χώρου της εμπειρίας»— και του μέλλοντος —του «ορίζοντα των προσδοκιών»—, τα οποία επικαιροποιούνται με τη μορφή αναπαραστάσεων (εξεικονίσεων) και σχεδίων (προγραμμαμάτων).¹³ Εάν στη νεότερη εποχή, με την κυριαρχία της ιδέας της προόδου, αυξήθηκε «το χάσμα ανάμεσα στην εμπειρία του παρελθόντος και του παρόντος από τη μια πλευρά, και του συνεχώς μετατοπιζόμενου ορίζοντα των μελλοντικών προσδοκιών από την άλλη»,¹⁴ κατά τον 20ό αιώνα, και ιδιαίτερα μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ο ορίζοντας των προσδοκιών απομακρύνθηκε τόσο από το χώρο των προηγούμενων βιωμάτων, ώστε η εμπειρία και το σχέδιο να μην επικοινωνούν πλέον μεταξύ τους, προκαλώντας συνολικότερους μετασχηματισμούς στις σχέσεις παρελθόντος, παρόντος και μέλλοντος.¹⁵ Η πρόοδος, η οποία συνέδεε το παρελθόν με ένα καλύτερο μέλλον, κατέστη αμφίβολη λόγω της εμπειρίας της επανειλημμένης διάψευσης των προσδοκιών του παρελθόντος για

11. B. Croce, *Théorie et histoire de l'historiographie*, Γενεύη, Droz, 1968, σ. 14, (α' έκδ. 1916).

12. A. Burguière, «Le changement social: brève histoire d'un concept», B. Lepetit (επιμ.), *Les formes de l'expérience. Une autre histoire sociale*, Παρίσι, Albin Michel, 1995, σ. 257, 260-261 και Γκ. Ίγκερς, *Η ιστοριογραφία στον 20ό αιώνα. Από την επιστημονική αντικειμενικότητα στην πρόκληση του μεταμοντερνισμού*, μτφ. Π. Ματάλας, Αθήνα, Νεφέλη, 1999, σ. 134-135, 188.

13. B. Lepetit, «Le présent de l'histoire», B. Lepetit (επιμ.), *Les formes de l'expérience...*, ό.π., σ. 296. Ο ορισμός που παραθέτει ο B. Lepetit στηρίζεται στις θεωρίες που διατυπώνονται στα εξής δύο έργα: P. Ricoeur, *Temps et récit*, 3 τόμ., Παρίσι, 1983, 1984, 1985 και R. Koselleck, *Le futur passé...*, ό.π.

14. J. B. Thompson, ό.π., σ. 71.

15. R. Koselleck, ό.π., σ. 287 και B. Lepetit, «Le présent de l'histoire», ό.π., σ. 297.

το μέλλον.¹⁶ Κατά τις δεκαετίες του 1960 και του 1970 η αμφισβήτηση της ιδέας της προόδου, ο κλονισμός των παραδοσιακών ιδεολογικών συστημάτων και των μεγάλων ερμηνευτικών σχημάτων, καθώς και η ανάδειξη των ανομολόγητων προαπαιτούμενων παλαιότερων εννοιών και αναλύσεων κατέστησαν τη γνώση για το παρελθόν αβέβαιη και το μέλλον απρόβλεπτο. Το αβέβαιο συνέβαλε στην απώλεια της αίσθησης του παρόντος, το οποίο διαλύθηκε ανάμεσα σε ένα παρελθόν που οι άνθρωποι και οι κοινωνίες δεν επιθυμούν να αναπαράγουν ως έχει και σε ένα μέλλον που δεν μπορούν να διακρίνουν.¹⁷

Η ιλιγγιώδης εξέλιξη των μέσων επικοινωνίας από τον ύστερο 19ο αιώνα έως σήμερα μεταμόρφωσε περαιτέρω τους τρόπους αντίληψης του παρελθόντος και του κόσμου και προσέδωσε άγνωστες έως τότε διαστάσεις στο γεγονός μετατρέποντάς το σε κεντρικό σημείο αναφοράς των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων. Ο Π. Νορά στο κλασικό κείμενό του *Η επιστροφή του γεγονότος* αναλύει την ανάδυση της επικαιρότητας και του γεγονότος κατά το τελευταίο τρίτο του 19ου αιώνα έως την κυριαρχία τους στη σύγχρονη εποχή των ΜΜΕ. Συνδέει την εμφάνισή τους, αφενός, με το «αίσθημα συμμετοχής των μαζών στα εθνικά πεπρωμένα» και την επίκληση της κοινής γνώμης, με την ευρεία διάδοση των εφημερίδων, τον εκδημοκρατισμό της στοιχειώδους εκπαίδευσης και τον εξαστισμό και, αφετέρου, με τη συναρτημένη και σύγχρονη περίπου αφήγηση όλου του παρελθόντος ως μια αδιάκοπη αλληλουχία γεγονότων από τους θετικιστές ιστορικούς. Με την επικράτηση του θετικισμού στην ιστοριογραφία κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα η σημασία του γεγονότος επικυρώθηκε με τη σφραγίδα της επιστήμης και εγκαταστάθηκε μια παράδοση που κατέστησε τον ιστορικό «τελετάρχη του γεγονότος».¹⁸

Η παράδοση αυτή που όριζε ότι η απόφαση για το αν ένα γεγονός ήταν αξιωματικόν ανήκε στους ιστορικούς, σήμερα έχει ανατραπεί εφόσον το μονοπώλιο της ιστορίας του παρόντος τουλάχιστον ανήκει πλέον στα ΜΜΕ και το γεγονός προσφέρεται στους ιστορικούς, όπως και στους μη ειδικούς, απέξω με τη βαρύτητα του δεδομένου, ανεπεξέργαστο, πριν λειτουργήσει πάνω του ο χρόνος. Στις σύγχρονες κοινωνίες της «αιώνιας υπερ-πληροφόρησης και χρόνιας υπο-πληροφόρησης»,¹⁹ τα ΜΜΕ αποτελούν την προϋπόθεση της υπάρξης των γεγονότων, αφού τα τελευταία υπάρχουν μόνο όταν γίνονται γνωστά. Τα ΜΜΕ «εμπλέκονται ενεργά στην κατασκευή του κοινωνικού κόσμου, διαμορ-

16. J. B. Thompson, *ό.π.*, σ. 71. Βλ. και Α. Λιάκος, «Δοκίμιο για μια ποιητική της ιστορίας», *Τα Ιστορικά* 16, τχ. 31 (1999) 283, 288.

17. Ζ. Λε Γκοφ, *ό.π.*, σ. 48 και B. Lepetit, «Le présent de l'histoire», *ό.π.*, σ. 297.

18. P. Nora, «Η επιστροφή του γεγονότος», Ζ. Λε Γκοφ, Π. Νορά, *Το έργο της ιστορίας*, μτφ. Κ. Μισοστάκη - Ν. Σαββάτης, τόμ. Β', Αθήνα, Ράππα, 1983, σ. 49-50.

19. P. Nora, «Η επιστροφή του γεγονότος», *ό.π.*, σ. 50, 59, 61.

φώνουν και επηρεάζουν την πορεία των γεγονότων και δημιουργούν γεγονότα που αλλιώς δεν θα υφίσταντο.»²⁰ Η αναπαράσταση του γεγονότος γίνεται πιο σημαντική από το ίδιο το γεγονός,²¹ όπως έδειξε και το θεαματικό χτύπημα των δίδυμων πύργων της Νέας Υόρκης την 11η Σεπτεμβρίου του 2001.

Με τη σημερινή πλήρη αποδέσμευση της επικοινωνίας από τη φυσική μετακίνηση των προσώπων και των συμβολικών μορφών, οι πληροφορίες μεταδίδονται σε τεράστιες αποστάσεις με μηδαμινή χρονική καθυστέρηση. Έτσι, εκεί που παλαιότερα η σταδιακή διάδοση της πληροφορίας λειτουργούσε ως διαλύτης της αβεβαιότητας, το σημερινό σύστημα πληροφόρησης, βομβαρδίζοντας με «γνώσεις τυφλές και κενές από νόημα» που προκαλούν σύγχυση και καλλιεργούν ένα αίσθημα ανασφάλειας, κατασκευάζει το ακατανόητο. Τα ηλεκτρονικά ΜΜΕ, με την ταχύτητα αναμετάδοσης που απογυμνώνει τα γεγονότα από τον ιστορικό τους χαρακτήρα («ρίχνοντάς» τα στην ιδιωτική ζωή των ανθρώπων υπό τη μορφή θεάματος, ευνοούν μια «συμμετοχή χωρίς συμμετοχή», καλλιεργούν τη συγκίνηση ως τρόπο συμμετοχής στη δημόσια ζωή. Λόγω της ανάγκης τους να παράγουν το εντυπωσιακό και το καινούργιο, τα ΜΜΕ μειώνουν τη διανοητική επεξεργασία του γεγονότος προς όφελος του συναισθήματος και του φανταστικού προσδίδοντάς του τα χαρακτηριστικά της μικρής είδησης (*fait divers*), δηλαδή το δράμα, τη μαγεία, το αλλόκοτο, το κωμικοτραγικό, τη δυνατότητα ατύτησης και άντλησης ευχαρίστησης.²² Ταυτόχρονα όμως, το γεγονός, με το παγκόσμιο εκτός από τον άμεσο χαρακτήρα του, καθίσταται κοινότοπο εξαιτίας της πανταχού παρουσίας του στα ΜΜΕ.²³

Η ίδια η επιτάχυνση της ιστορίας, η ταχύτητα των εξελίξεων, επέφερε τη μείωση του διαστήματος ανάμεσα στα γεγονότα και την ανάλυσή τους, ταυτόχρονα, όμως, η αίσθηση του εφήμερου που επιβάλλουν τα ΜΜΕ προκαλεί και μια άρνησή του με τη στροφή στην ενασχόληση με το παρελθόν.²⁴ Το αδιάφανο και η περιπλοκότητα του ίδιου του παρόντος ωθεί τις σύγχρονες κοινωνίες σε απόπειρες κατανόησής του, στην αγωνιώδη αναζήτηση του νοή-

20. J. B. Thompson, *ό.π.*, σ. 198.

21. M. Trebitsch, «La quarantaine et l'an 40. Hypothèses sur l'étymologie du temps présent», Institut d'Histoire du Temps Présent, *Ecrire l'histoire du temps présent. En hommage à François Bédarida. Actes de la journée d'études de l'IHTP, Paris, CNRS, 14 mai 1992*, Παρίσι, 1993, IHTP, σ. 74.

22. P. Nora, «Η επιστροφή του γεγονότος», *ό.π.*, σ. 54-59.

23. A. Chauveau, Ph. Tétart, «Questions à l'histoire des temps présents», A. Chauveau, Ph. Tétart (επιμ.), *Questions à l'histoire des temps présents*, Βρυξέλλες, Complexe, 1992, σ. 36.

24. J. Boutier, D. Julia, «Ouverture: A quoi pensent les historiens?», J. Boutier, D. Julia (επιμ.), *Passés recomposés*, Παρίσι, Autrement, 1995, σ. 39-40· J.-P. Rioux, «Peut-on faire une histoire du temps présent?», A. Chauveau, Ph. Tétart (επιμ.), *ό.π.*, σ. 47-48.

ματος των εμπειριών μέσα από την ιστορία. Τα άτομα και οι κοινωνικές ομάδες αναμένουν από την αφήγηση του παρελθόντος να τους παράσχει τα στοιχεία για να οικοδομήσουν τις ατομικές και τις συλλογικές ταυτότητές τους.²⁵ Σε αυτές τις συνθήκες το παρόν, έως πρόσφατα απλή μετάβαση, γέφυρα και πέρασμα, μετατρέπεται σε επιτακτική κατηγορία κατανόησης του εαυτού.²⁶

Πέρα όμως από την περιγραφή του γενικού πλαισίου μέσα στο οποίο διαμορφώθηκε κατά τη μεταπολεμική περίοδο ένα κοινωνικό αίτημα ιστορικής προσέγγισης του παρόντος, μια επισκόπηση των διαδικασιών ανάδυσης του ενδιαφέροντος για τη σύγχρονη ιστορία σε ορισμένα ευρωπαϊκά κράτη των οποίων η ιστοριογραφία είναι σχετικά οικειότερη σ' εμάς, αναδεικνύει τις διαφορετικές αναζητήσεις, πορείες και παραδόσεις τους. Η περιοδολόγηση της σύγχρονης ιστορίας, το χρησιμοποιούμενο εννοιολογικό οπλοστάσιο και οι ορισμοί του παρόντος διαφέρουν από χώρα σε χώρα όχι μόνο λόγω των εθνικών ιδιαιτεροτήτων και προταγμάτων, αλλά και γιατί, όπως επισημαίνει η Α. Πασσερίνι, κάθε περιοδολόγηση δεν ορίζει μόνο μια εποχή αλλά και ένα χώρο.²⁷

Στη Γαλλία μια παράδοση που ξεκίνησε από τη μεταρρύθμιση του αναλυτικού προγράμματος της μέσης εκπαίδευσης το 1867 ορίζει την εποχή από το 1789 και ύστερα ως σύγχρονη ιστορία, αποκαλύπτοντας την κομβική θέση που κατέχει η Γαλλική Επανάσταση στην εθνική και πολιτική συνείδηση της γαλλικής κοινωνίας.²⁸ Παρ' όλη την καινοτόμο περιοδολόγηση, οι θετικιστές ιστορικοί ανέπτυξαν στη συνέχεια μια «επιστημονική» ιστορία διαχωρισμένη με σαφήνεια από το παρόν.²⁹ Με κάποιες σημαντικές εξαιρέσεις ιστορικών έργων,³⁰ η μελέτη της σύγχρονης εποχής στη Γαλλία εγκαταλείφθηκε ουσιαστικά στις άλλες κοινωνικές επιστήμες έως τις αρχές της δεκαετίας του 1970.³¹ Ο αντίκτυπος των δύο Παγκοσμίων Πολέμων προκάλεσε ωστόσο τη δημιουργία

25. Ζ. Λε Γκοφ, *ό.π.*, σ. 279-280.

26. P. Nora, «De l'histoire contemporaine au présent historique», Institut d'Histoire du Temps Présent, *Ecrire l'histoire du temps présent...*, *ό.π.*, σ. 46.

27. L. Passerini, «La "lacune" du présent», Institut d'Histoire du Temps Présent, *Ecrire l'histoire du temps présent...*, *ό.π.*, σ. 57.

28. Λήμμα: *Histoire Contemporaine*, A. Burguière (επιμ.), *Dictionnaire des sciences historiques*, Παρίσι, PUF, 1986, σ. 154· Ζ. Λε Γκοφ, *ό.π.*, σ. 25.

29. P. Nora, «Η επιστροφή του γεγονότος», *ό.π.*, σ. 49· J. Lacouture, «L'histoire immédiate», J. Le Goff, *La nouvelle histoire*, Βρυξέλλες, Complexe, 1988, σ. 229-254.

30. Όπως, για παράδειγμα, το γραμμένο το 1941 έργο του M. Bloch, *L'étrange défaite*, Παρίσι, A. Michel, 1957.

31. Ο R. Rémond, αποτελώντας κι αυτός εξαίρεση, απηύθυνε το 1957 έκκληση υπέρ της σύγχρονης ιστορίας που δε βρήκε ανταπόκριση: R. Rémond, «Plaidoyer pour une histoire délaissée. La fin de la IIIe République», *Revue Française des Sciences Politiques*, 1957, σ. 253-270.

κέντρων τεκμηρίωσης και έρευνας της ιστορίας τους, που εξελίχθηκαν αργότερα σε εστίες ανάπτυξης της σύγχρονης ιστορίας.³²

Η σχολή των Annales, η οποία προπολεμικά είχε επιδείξει ενδιαφέρον για την πρόσφατη ιστορία,³³ όταν κυριάρχησε στη μεταπολεμική γαλλική ιστοριογραφία αδιαφόρησε στην πράξη για τη διερεύνηση της σύγχρονης εποχής μολονότι έκρινε ότι το παρόν αποτελεί κλειδί για τη διαμόρφωση των ερωτημάτων που τίθενται στο παρελθόν. Οι ανατροπές της δεκαετίας του 1960 (Πόλεμος της Αλγερίας, Μάης του 1968), σε συνδυασμό με το νέο ρόλο που άρχιζαν να παίζουν τα ΜΜΕ, επέφεραν την αμφισβήτηση της αποκλειστικής σχέδόν σημασίας που αποδίδονταν στα φαινόμενα της μακράς διάρκειας στις γαλλικές ιστορικές σπουδές, η οποία είχε λειτουργήσει αποτρεπτικά για τη μελέτη του παρόντος. Ήδη το 1974 ο Π. Νορά επεσήμανε την επιστροφή του γεγονότος και της πολιτικής ιστορίας, καθώς και το αυξανόμενο ενδιαφέρον για την ιστορία του 20ού αιώνα.³⁴ Το 1978 δημιουργήθηκε στους κόλπους του Εθνικού Κέντρου Επιστημονικής Έρευνας της Γαλλίας το Ινστιτούτο Ιστορίας του Παρόντος, το οποίο τοποθετούσε την αρχή της εξεταζόμενης περιόδου στο 1939.³⁵ Η χρήση του νέου όρου «ιστορία του παρόντος» υπήρξε απαραίτητη στη Γαλλία για να διαχωριστεί η πρόσφατη ιστορία (μετά το 1939) από τη «σύγχρονη ιστορία» με την αμφίσημη σημασιοδότηση που έχει στη χώρα αυτή (από το 1789 και ύστερα ή/και πρόσφατη ιστορία).

Από και πέρα οι αλλαγές ήταν ραγδαίες. Από το 1982, με τη νέα μεταρρύθμιση του αναλυτικού προγράμματος της μέσης εκπαίδευσης, το μάθημα της ιστορίας στις δύο τελευταίες τάξεις του Λυκείου αφιερώθηκε στη μελέτη του 20ού αιώνα και η μεταπολεμική εποχή εντάχθηκε στην ύλη των εξετάσεων για το baccalauréat με στόχο την καλύτερη κατανόηση του σύγχρονου κόσμου. Την ίδια χρονιά το περιοδικό *Annales. Economies, Sociétés, Civilisations* εγκαινίασε μια στήλη για την «ιστορία του παρόντος». Οι εξελίξεις στην Ανατολική Ευρώπη εξάλλου σύντομα οδήγησαν στην ανασηματο-

32. Μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο ιδρύθηκε η Bibliothèque de Documentation Contemporaine και μετά το 1945 η Commission d'Histoire de l'Occupation et de la Libération de la France, η οποία αρχικά μετονομάστηκε σε Comité d'Histoire de la Deuxième Guerre Mondiale και, το 1978, σε Institut d'Histoire du Temps Présent. Βλ. F. Bédarida, «France», A. Seldon (επιμ.), *Contemporary history. Practice and method*, Οξφόρδη, Blackwell, 1988, σ. 130.

33. Βλ. σχετικά στατιστικά στοιχεία που παρατίθενται στο Κ. Γαγανάκης, «Τα Annales 1929-1990: Σχολή ιστορίας ή κίνηση ιστορικών;», *Θεωρία και Κοινωνία* 5 (1991) 44.

34. P. Nora, «Η επιστροφή του γεγονότος», *ό.π.*, σ. 48-68.

35. Τον επόμενο χρόνο, το 1979, ψηφίστηκε νόμος που μείωνε το διάστημα κατά το οποίο απαγορευόταν η πρόσβαση στα αρχεία σε τριάντα χρόνια από πενήντα που ήταν έως τότε. F. Bédarida, «France», *ό.π.*

δότηση της «ιστορίας του παρόντος» και στην επανάκαμψη της πολιτικής σε τέτοιο βαθμό που το 1994 το περιοδικό άλλαξε τον τίτλο του σε *Annales. Histoire, Sciences Sociales*.³⁶ Η Γαλλία αποτελεί πλέον μια από τις ευρωπαϊκές χώρες στην οποία η «ιστορία του παρόντος» έχει σημειώσει ραγδαία ανάπτυξη και έχει αποκτήσει θεσμική βαρύτητα.

Η σύγχρονη ιστορία έχει φτάσει σε σημείο αντίστοιχης επιστημονικής και θεσμικής κατοχύρωσης και στη Γερμανία, μέσα όμως από άλλα μονοπάτια. Εδώ η ενασχόληση με το πρόσφατο παρελθόν αναπτύχθηκε στο πλαίσιο μιας λογικής «συμφιλίωσης» με το τραυματικό παρελθόν του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Το 1947 ιδρύθηκε στο Μόναχο, στη ζώνη κατοχής των ΗΠΑ, το Ινστιτούτο Έρευνας για τις Εθνικοσοσιαλιστικές Πολιτικές, το οποίο το 1952 μετονομάστηκε σε Ινστιτούτο Σύγχρονης Ιστορίας. Η επιστημονική μελέτη της σύγχρονης ιστορίας στη μεταπολεμική Γερμανία συνδέθηκε συνεπώς με τη ναζιστική εμπειρία παρόλο που κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου είχε ήδη ξεκινήσει μια ακαδημαϊκή συζήτηση για τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, την ενοχή της Γερμανίας και τη θεμελίωση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Μετά τα γεγονότα του 1968, την αναζωπύρωση της συζήτησης για το ναζισμό που ακολούθησε και την αμφισβήτηση του μεταπολεμικού «γερμανικού θαύματος», σχεδόν όλα τα πανεπιστήμια της Δυτικής Γερμανίας απέκτησαν έδρες σύγχρονης ιστορίας και η ιστορία του 20ού αιώνα άρχισε να διδάσκεται και στα σχολεία της χώρας.³⁷ Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 ιστορικοί ειδικευμένοι στη σύγχρονη περίοδο άρχισαν να εξετάζουν την πρώιμη μεταπολεμική ιστορία (συμμαχική κατοχή, ίδρυση δύο γερμανικών κρατών), να συνδέουν την πολιτική ιστορία με την κοινωνική και την οικονομική και να αναπτύσσουν ιδιαίτερα μια «ιστορία από τα κάτω», την προφορική ιστορία και την ιστορία της καθημερινής ζωής.³⁸

Στην Ιταλία η ένταξη πολλών ιστορικών στα κοινωνικά κινήματα και η ένταση των πολιτικών ζυμώσεων κατά τις δεκαετίες του 1960 και 1970 άσκησαν σημαντική επίδραση στην πορεία της ιστοριογραφίας προκαλώντας, μεταξύ άλλων, την παραγωγή ετερόκλητων αναλύσεων της μεταπολεμικής Ιτα-

36. D. Peschanski, M. Pollak, H. Rousso, «Le temps présent, une démarche historique à l'épreuve des sciences sociales», D. Peschanski, M. Pollak, H. Rousso (επιμ.), *Histoire politique et sciences sociales*, Bruzzelles, Complexe, 1991, σ. 22-23, και Γκ. Ίγκερς, ό.π., σ. 180-181.

37. N. Frei, «The Federal Republic of Germany», A. Seldon (επιμ.), ό.π., σ. 122-128· J.-P. Wytteman, «L'histoire du temps présent dans l'enseignement secondaire des pays de la CEE», *Vingtième Siècle* 42 (1994) 29-38. Την ίδια δεκαετία, και εδώ όπως και στη Γαλλία, νομοθετήθηκε η πρόσβαση στα αρχεία μετά από την παρέλευση μιας τριακονταετίας.

38. Βλ. Γκ. Ίγκερς, ό.π., σ. 98-103.

λίας, παρά την επιφυλακτικότητα εκπροσώπων της ισχυρής στη χώρα αυτή σχολής της μικροϊστορίας. Ήδη το 1970 άρχισε να εκδίδεται το περιοδικό *Storia Contemporanea* και δυο χρόνια αργότερα το *Rivista di Storia Contemporanea*. Παρόλο που η ακαδημαϊκή παραγωγή είναι σημαντική και η μελέτη της σύγχρονης ιστορίας στα πανεπιστήμια καθιερωμένη, στη μέση εκπαίδευση η μεταπολεμική περίοδος εξακολουθεί εν πολλοίς να αγνοείται.³⁹

Αντιθέτως, στη Βρετανία, παρόλο που, όπως και αλλού, οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι, δημιουργώντας μια αίσθηση ριζικής τομής με το παρελθόν, υποδαύλισαν το ενδιαφέρον για την πρόσφατη ιστορία και οδήγησαν στην ίδρυση κέντρων τεκμηρίωσης, δεν ανατράπηκε η επιφυλακτικότητα των περισσότερων ιστορικών απέναντί της. Παρ' όλες τις δειλές κινήσεις προώθησης της σύγχρονης ιστορίας που σημειώθηκαν κατά τη δεκαετία του 1960 με την αλλαγή του νόμου για την πρόσβαση στα αρχεία και τη δημιουργία του Συμβουλίου Έρευνας για τις Κοινωνικές Επιστήμες, το Ινστιτούτο Σύγχρονης Βρετανικής Ιστορίας ιδρύθηκε μόλις το 1986. Ακόμη και στα τέλη της δεκαετίας του 1980 υπήρχαν ελάχιστες έδρες σύγχρονης ιστορίας στα βρετανικά πανεπιστήμια, ενώ η εξέταση της μεταπολεμικής περιόδου στο δεύτερο κύκλο της μέσης εκπαίδευσης αποτελεί μια επιλογή η οποία δεν προμοδοτείται.⁴⁰ Η τάση της βρετανικής ιστοριογραφίας που εκπροσώπησε το περιοδικό *History Workshop*, με την έμφαση στην προφορική ιστορία και στην καθημερινή ζωή και τη θέληση της συντακτικής του ομάδας να συμβάλει στην πολιτική και κοινωνική συνειδητοποίηση και στον εκδημοκρατισμό της μνήμης, αποτέλεσε μια εξαίρεση στη γενική απαξίωση της σύγχρονης ιστορίας στη μεταπολεμική Βρετανία.⁴¹

Στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης η σύγχρονη ιστορία είχε υποστεί περισσότερες παραποιήσεις και πολύ ισχυρότερο έλεγχο από τα μεταπολεμικά καθεστώτα σε σχέση με τις παλαιότερες ιστορικές περιόδους. Στη συνέχεια, η οξύτητα των πολιτικών αντιπαραθέσεων στη μεταβατική φάση που ακολούθησε την ανατροπή «του υπαρκτού σοσιαλισμού» το 1989-1991, οι χρήσεις του πρόσφατου παρελθόντος στον αναπροσδιορισμό των πολιτικών και πολιτισμικών κοινοτήτων και του μέλλοντός τους, καθώς και η όξυνση των εθνικισμών δεν ευνόησαν, με κάποιες σημαντικές εξαιρέσεις, την ανάπτυξη επιστημονικά τεκ-

39. G. Grassi, «Italy», A. Seldon (επιμ.), ό.π., σ. 135-139 και J.-P. Wytteman, ό.π. Για την ισπανική ιστοριογραφία βλ. C. Seco Serrano, «Η ιστοριογραφία της σύγχρονης εποχής», *Σύγχρονη ισπανική ιστοριογραφία. Τομές της φρανκικής και μεταφρανκικής εποχής*, μτφ. Δ. Αποστολίδη - Ε. Καρούζου - Χ. Κατσιαδάκη - Σ. Μπόμπου - Ν. Πρατσίνης - Χ. Ροβίθη - Δ. Φιλιππής, Αθήνα, EMNE, 2001, σ. 85-114.

40. A. Seldon, «Britain», A. Seldon (επιμ.), ό.π., σ. 117, 119-121 και J.-P. Wytteman, ό.π.

41. Γκ. Ίγκερς, ό.π., σ. 121-126.

μηνιωμένων προσεγγίσεων της σύγχρονης ιστορίας, παρά την αλλαγή των ηρώων και των επετείων και το άνοιγμα των αρχείων. Πέρα όμως από τα προβλήματα, το ενδιαφέρον για τη σύγχρονη ιστορία είναι πολύ έντονο με αποτέλεσμα πλήθος αναλύσεων και εκδόσεων, αλλά και την ίδρυση ερευνητικών κέντρων όπως το Ινστιτούτο Σύγχρονης Ιστορίας στην Τσεχία και το εξειδικευμένο στη μελέτη της Επανάστασης του 1956 ινστιτούτο στην Ουγγαρία.⁴²

Πάντως, παρά τις εθνικές διαφοροποιήσεις, το ενδιαφέρον για τη σύγχρονη ιστορία και η νομιμοποίησή της ως ερευνητικού αντικειμένου εμφανίζονται σε πολλές χώρες κατά τη δεκαετία του 1970 και συνδέονται με την επιτάχυνση της ιστορίας και με τη διάδοση και το νέο ρόλο των ΜΜΕ, τα οποία, σε συνάρτηση με τα σύγχρονα μέσα μεταφοράς, μετέβαλαν τις «χωρικές και χρονικές διαστάσεις της κοινωνικής ζωής».⁴³ Το απρόβλεπτο των εξελίξεων των ετών 1989-1991 στην Ανατολική Ευρώπη και η ταχύτητά τους επέβαλαν με έναν πιο άμεσο τρόπο την επανεξέταση της βαρύτητας του γεγονότος και της πολιτικής στις ιστορικές μελέτες και ενίσχυσαν το ενδιαφέρον για το σύγχρονο κόσμο, αναδεικνύοντας το ρόλο του απρόοπτου και μεταβάλλοντας τους τρόπους προσέγγισης του 20ού αιώνα, αλλά και της ιστορίας γενικότερα.⁴⁴ Ταυτόχρονα, με την απώλεια των παλαιότερων βεβαιοτήτων και της πίστης στις μεγάλες αφηγήσεις, έγινε πλέον συνείδηση ότι οι ποικίλες

42. Χ. Φλάισερ, «Μεταλλάξεις της ιστορικής μνήμης στην Ανατολική Ευρώπη», *Η Καθημερινή*, 17/2/2002· Τ. Garton Ash, *History of the present. Essays, sketches and dispatches from Europe in the 1990's*, Allen Lane, Penguin Press, 1999, σ. 310. Η σύγχρονη ιστορία διδάσκεται στα σχολεία των περισσότερων χωρών της Ανατολικής Ευρώπης, εξαιρουμένη όμως, παρά τις μεγάλες διαφορές που παρατηρούνται μεταξύ των αναλυτικών προγραμμάτων και των εγχειριδίων, η παρουσίασή της να υποτάσσεται —σε μεγαλύτερο βαθμό και πιο άμεσα από ό,τι στα δυτικά κράτη— στα πολιτικά και εθνικά προτάγματα των ηγετικών ομάδων τους. Βλ. παρουσίαση και εκτενή άρθρα για τη διδασκαλία της ιστορίας στις βαλκανικές χώρες στο Ch. Koulouri (επιμ.), *Clio in the Balkans. The politics of history education*, Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe, Θεσσαλονίκη, 2002.

43. J. B. Thompson, *ό.π.*, σ. 63.

44. Γκ. Ίγκερς, *ό.π.*, σ. 178· Ε. Hobsbawm, «Το παρόν ως ιστορία», Ε. Hobsbawm, *Για την ιστορία*, μτφ. Π. Ματάλας, Αθήνα, Θεμέλιο, 1998, σ. 286. Σχετικά με τους συνολικούς μετασχηματισμούς στην ιστοριογραφία, αναφέρουμε ενδεικτικά ότι η αλλαγή του ιδεολογικού παραδείγματος, με την υποχώρηση του μαρξισμού και την κατိσχυσή του νεοφιλελευθερισμού, επανέφερε αφενός το άτομο και τις ελίτ στο προσκήνιο —περιθωριοποιώντας και πάλι το ενδιαφέρον για τις μάζες και προσωποποιώντας τα κοινωνικά ζητήματα και τις εξουσιαστικές δομές— και μετέθεσε αφετέρου τα ερωτήματα από τους οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες και τη μακρά διάρκεια προς τους πολιτισμικούς όρους και τα σύγχρονα πολιτικά γεγονότα. J.-P. Sirinelli, «Idéologie, temps et histoire», A. Chauveau, Ph. Tétart (επιμ.), *ό.π.*, σ. 94· J.-F. Soulet, *L'histoire immédiate*, Παρίσι, PUF-Que sais-je?, 1994, σ. 78.

ιστορικές ερμηνείες προτείνουν και διαφορετικές επιλογές για το παρόν και το μέλλον, ότι οι έννοιες που χρησιμοποιούν προωθούν αξίες και ότι η περιοδολόγηση που υιοθετούν συχνά δικαιώνει συγκεκριμένες πολιτικές επιλογές ή μορφές εξουσίας.⁴⁵

Με εργαλείο την περιοδολόγηση, οι ιστορικοί οργανώνουν το χρόνο αποκρίνοντας διαστήματα χρόνου τα οποία ορίζουν ως διακριτές εποχές με ένα είδος εσωτερικής συνοχής. Οι ιστορικές περίοδοι προϋποθέτουν την έκταση στο χρόνο εξελίξεων που φαίνεται να συσχετίζονται και ως σύνολο να αντιπαρά τίθενται σε προγενέστερες και μεταγενέστερες ακολουθίες. Η ομοιογένεια μιας περιόδου στηρίζεται στην επιλογή κριτηρίων για τον ορισμό της (όπως, για παράδειγμα, οι τρόποι παραγωγής, η διαδοχή αυτοκρατοριών κ.ά.)· επειδή οι διασυνδέσεις οι οποίες μπορούν να επισημανθούν ανάμεσα σε γεγονότα με χρονική εγγύτητα είναι ποικίλες, κάθε περιοδολόγηση σημαίνει την επιλογή μιας ομάδας γεγονότων και, συνακόλουθα, την υποβάθμιση ή και την άγνοια άλλων.⁴⁶ Κάθε περιοδολόγηση εμπεριέχει συνεπώς και ένα στοιχείο αυθαιρεσίας, εξαρτάται από τις αναπαραστάσεις του παρόντος και τα διακυβεύματά του, συνδέεται με κοινωνικά αιτήματα.⁴⁷ Πέρα από τη συνέχεια και τη συνοχή μιας περιόδου, η περιοδολόγηση ορίζει ταυτόχρονα τις τομές μεταξύ των εποχών, εκφράζει μια άποψη για αυτό που αλλάζει και για τη χρονολόγησή του, αρθρώνει δηλαδή τη συνέχεια με την αλλαγή. Κατ' αυτό τον τρόπο, αναδεικνύοντας δηλαδή συγκεκριμένες συνέχειες και τομές, η περιοδολόγηση αποτελεί μια βάση για την ερμηνεία, είναι ένας από τους τρόπους με τους οποίους κατασκευάζονται οι ιστορικές αφηγήσεις.⁴⁸ Μέσω της εννοιολόγησης, της περιοδολόγησης και της οριοθέτησης του χώρου, οι ιστορικοί επιβάλλουν μια θεωρητική προσέγγιση, καθώς και μια χωροθετική και χρονική δομή στο παρελθόν αποδίδοντας συνοχή σε μια ιστορική αφήγηση.⁴⁹

45. K. Pomian, *L'ordre du temps*, Παρίσι 1984, σ. 161 και P. Caterall, «What (if anything) is distinctive about contemporary history?», *Journal of Contemporary History* 32/4 (1997) 443-444.

46. Ch. S. Maier, «Consigning the twentieth century to history: Alternative narratives for the Modern Era», *American Historical Review* 105/3 (2000) 806, 808-810.

47. R. Frank, «Preface» και P. Ricoeur, «Remarques d'un philosophe», *IHTP, Ecrire l'histoire...*, ό.π., σ. 15 και 36 αντίστοιχα.

48. A. Prost, ό.π., σ. 115.

49. J. Topolski, «Periodization and the creation of the narrative wholes», *Storia della Storiografia* 37 (2000) 11-16. Όσον αφορά την περιοδολόγηση, εκτός από τις επισημάνσεις σχετικά με τους διαφοροποιημένους ρυθμούς αλλαγής των ποικίλων εκφάνσεων της ζωής των ανθρώπων και των κοινωνικών σχέσεων, τίθενται προβλήματα που αφορούν την εμβέλεια της περιοδολόγησης (εθνική, περιφερειακή ή παγκόσμια), την προώθηση της οπτικής συγκεκριμένων ομάδων ή θεσμών (κυρίαρχων ομάδων, κράτους), το

Εάν στη Δύση υπάρχουν περιοδολογήσεις που λειτουργούν σχεδόν αυτόνομα (αρχαιότητα, μεσαίωνας, νεότεροι χρόνοι), έχοντας θεσμοποιηθεί μέσα από το εκπαιδευτικό σύστημα, τις δομές του πανεπιστημίου και τη γλώσσα, όσον αφορά τους δύο τελευταίους αιώνες οι προτεινόμενες περιοδολογήσεις είναι ποικίλες.⁵⁰ Τα χρονικά όρια της σύγχρονης ιστορίας αποτελούν και αυτά αντικείμενο διαφωνίας μεταξύ των ιστορικών, εφόσον ο ορισμός του παρόντος αποτελεί «ένα πρόγραμμα, ένα ιδεολογικό πρόταγμα».⁵¹ Εάν, για παράδειγμα, στη Γαλλία η «σύγχρονη ιστορία» αρχίζει το 1789, ενώ η τωρινή περίοδος αποκαλείται «ιστορία του παρόντος», δεν υπάρχει ομοφωνία ως προς το πότε τελειώνει η μία και ξεκινά η άλλη, το 1939, το 1945, με την αποαποικιοποίηση ή το 1989. Ως τη δεκαετία του 1980 οι περισσότεροι ιστορικοί στις χώρες στις οποίες η μελέτη της σύγχρονης ιστορίας ήταν θεσμοθετημένη συμφωνούσαν ότι ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος αποτελούσε την αδιαμφισβήτητη αρχή της, στη συνέχεια όμως πολλοί υπογράμμισαν την ανάγκη αναθεώρησης των ορίων του πεδίου έρευνάς της και, ακόμη και εκτός Γαλλίας, ορισμένοι επιδίωξαν τη διάκρισή τους από αυτά της «ιστορίας του παρόντος». Ωστόσο, παρά την κριτική όσων επεσήμαναν τις σημαντικότερες αλλαγές που επήλθαν με τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, τη μετάβαση στην κοινωνία της πληροφορίας, την άνοδο των χωρών του Ειρηνικού Ωκεανού και με όλα αυτά που συμπυκνώνονται στον όρο «παγκοσμιοποίηση», στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες οι αδράνειες του επαγγελματικού χώρου των ιστορικών και των θεσμών του δεν έχουν επιτρέψει την αναθεώρηση της πρακτικής να ξεκινά η σύγχρονη ιστορία ή η «ιστορία του παρόντος» με το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Παρά τις αδράνειες και την υπόρρητη λειτουργία της συμβατικής τομής του Πολέμου, οι περισσότεροι ιστορικοί δέχονται —θεωρητικά τουλάχιστον— ότι η σύγχρονη ιστορία οριοθετείται από δύο κινητά όρια, τα οποία αναθεωρούνται διαρκώς: η αρχή συμπίπτει με τα όρια της διάρκειας ζωής του ανθρώπου, με την παρουσία ζωντανών μαρτύρων ή την παράλληλη παρουσία του ιστορικού με το αντικείμενο έρευνάς του.⁵² το τελικό όριο ποικίλλει ανάλογα με

βαθμό συσσωρευσης αλλαγών που απαιτείται για να διακρίνουμε μια νέα εποχή και, μετά το 1989 ιδίως, το ξαφνικό, βίαιο ή βαθμιαίο χαρακτήρα τους.

50. Έτσι, για παράδειγμα, ο G. Arrighi μιλά για το μακρό 20ό αιώνα με κριτήριο την ανάπτυξη του καπιταλισμού, ο E. Χομπσμπάουμ για το σύντομο 20ό αιώνα παρακολουθώντας την άνοδο και την πτώση των σοσιαλιστικών καθεστώτων, ενώ ο Ch. S. Maier, βάσει της εξέλιξης των μορφών εδαφικότητας, διακρίνει μια περίοδο που εκτείνεται από το 1860 έως το 1960. G. Arrighi, *The long twentieth century: Money, power, and the origins of our times*, Λονδίνο 1994· E. Hobsbawm, *Η εποχή των άκρων. Ο σύντομος εικοστός αιώνας, 1914-1991*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1995· και Ch. S. Maier, *ό.π.*, 807-831.

51. Z. Λε Γκοφ, *ό.π.*, σ. 25.

52. D. Peschanski, M. Pollak, H. Rousso, «Le temps présent, une démarche historique à l'épreuve des sciences sociales», *ό.π.*, σ. 14.

την ποιότητα και την ποσότητα της τεκμηρίωσης και με τις προβληματικές της έρευνας.⁵³

Η σύγχρονη ιστορία διαφοροποιείται πάντως από την επικαιρότητα γιατί εγγράφει το παρόν στον ιστορικό χρόνο, αναδεικνύει την άρθρωση της σύντομης και της μακράς διάρκειας και ανασύρει το παρελθόν μέσα από το παρόν. Διαχωρίζοντας τεχνητά το παρόν από το παρελθόν κινδυνεύουμε να υπερτιμήσουμε το συγκυριακό «καταργώντας» όχι μόνο τις συνέχειες, αλλά και το πλαίσιο μέσα στο οποίο εκτυλίσσεται η δράση, καθώς και τη δυνατότητα κατανόησης που εδράζεται στη σύγκριση με άλλες εποχές.⁵⁴ Παρόλο που «γεννά ταυτόχρονα περισσότερα και λιγότερα από όσα εμπεριέχονται στα προηγούμενα δεδομένα»,⁵⁵ το γεγονός δεν μπορεί να κατανοηθεί έξω από την προοπτική του χρόνου, αποτελεί μέρος μιας διαδικασίας που συνδέει το παρελθόν με το μέλλον.

Ακόμα και σήμερα πάντως πολλοί εξακολουθούν να αντιτίθενται στη μελέτη της σύγχρονης ιστορίας βασιζόμενοι στο επιχείρημα της έλλειψης χρονικής απόστασης. Σύμφωνα με όσους υποστηρίζουν αυτή την άποψη, η χρονική εγγύτητα της εξεταζόμενης περιόδου σημαίνει ότι ο ιστορικός καταγράφει γεγονότα ή καταστάσεις των οποίων οι δράστες βρίσκονται εν ζωή και επηρεάζουν με τον «έλεγχο» και τα διακυβεύματά τους το έργο του. Επιπλέον, ο ιστορικός εμπλέκεται σε πολιτικές και ιδεολογικές συγκρούσεις νομιμοποιώντας συχνά τις παρούσες επιλογές ή καταστάσεις. Αντιθέτως, παρόλο που και η ιστορία του παρελθόντος μπορεί να πυροδοτήσει πάθη και να εμπλακεί σε πολιτικές αντιπαράθεσεις (όπως έγινε φανερό, για παράδειγμα, με τον εορτασμό των διακοσίων χρόνων από τη Γαλλική Επανάσταση στη Γαλλία ή με την ανακίνηση του Μακεδονικού ζητήματος κατά τη δεκαετία του 1990 στην Ελλάδα και την πΓΔΜ), η αποστασιοποίηση είναι πιο εύκολη όταν η χρονική απόσταση είναι αντικειμενικά παρούσα. Η χρονική εγγύτητα, ακόμα και αν δεν εμποδίζει την κριτική αποστασιοποίηση, σίγουρα τη δυσκολεύει.⁵⁶

Η απάντηση που δίδεται σε αυτό το επιχείρημα είναι ότι η αναγκαία κριτική αποστασιοποίηση δεν είναι απόρροια της χρονικής απόστασης, αλλά ζήτημα επαγγελματικής συνείδησης και της αρτιότητας της επιστημονικής κατάρτισης του ίδιου του ιστορικού, ο οποίος, στηριζόμενος σε τεκμήρια, χρησιμοποιώντας τα εργαλεία της επιστήμης του και πειραματιζόμενος με τις

53. J.-F. Soulet, *ό.π.*, σ. 45.

54. P. Caterall, «What (if anything) is distinctive about contemporary history?», *ό.π.*, σ. 450.

55. R. Koselleck, *ό.π.*, σ. 138.

56. J. Le Goff, «La vision des autres: un médiéviste face au temps présent», A. Chauveau, Ph. Tétart (επιμ.), *Questions...*, *ό.π.*, σ. 107 και R. Frank, «Preface», IHTP, *Ecrire l'histoire...*, *ό.π.*, σ. 12.

υποθέσεις εργασίας του, την κατακτά. Εφόσον τόσο το παρελθόν όσο και το παρόν αποτελούν επίδικα αντικείμενα στο σχεδιασμό της κατεύθυνσης του μέλλοντος, όποια περίοδο και αν μελετά ο ιστορικός οφείλει να έχει συνείδηση του εύθραυστου της «αντικειμενικότητάς» του, ενώ είναι απαραίτητος ο αναστοχασμός και το διαύγασμα των προσωπικών του επιλογών.⁵⁷ Η ιστορία είναι βέβαια μια κοινωνική πρακτική, η γνώση της αποτέλεσμα σύνθετων διεργασιών και μεσολαβήσεων, η αφήγησή της μια κατασκευή και τα τεκμήριά της δεν είναι αθώα — αυτό όμως ισχύει είτε μελετάται το απώτερο παρελθόν είτε το παρόν. Ο διαχωρισμός της μελέτης τους εξάλλου είναι δύσκολος εφόσον «το παρελθόν ανακατασκευάζεται σε συνάρτηση προς το παρόν στον ίδιο βαθμό που το παρόν ερμηνεύεται μέσα από το παρελθόν».⁵⁸ Ανατρέποντας πάντως τη φορά της μελέτης της ιστορίας, εργαζόμενοι όχι από το παρελθόν προς το παρόν, αλλά από το παρόν προς το παρελθόν, απαλύνουμε τις δυσκολίες της διερεύνησης του παρόντος.⁵⁹

Οι όποιες δυσκολίες απορρέουν από τη χρονική εγγύτητα της εξεταζόμενης περιόδου αντισταθμίζονται, τέλος, με την ποικιλία και ποσότητα των πηγών που έχει στη διάθεσή του ο ιστορικός της σύγχρονης εποχής, οι οποίες του επιτρέπουν να διασταυρώνει ποικιλοτρόπως τις πληροφορίες του. Η ποικιλία και ο μεγάλος όγκος, αταξινόμητων συνήθως, πηγών θέτουν βέβαια στον ιστορικό το πρόβλημα της τιθάσευσής τους και αυτό της ανάπτυξης ειδικών τεχνικών κριτικού ελέγχου των νέων ειδών. Η ίδια η πολλαπλότητα στα είδη των διαθέσιμων πηγών, σε συνάρτηση με τις νέες θεωρητικές προσεγγίσεις και μεθοδολογικές πρακτικές, μεταβάλλουν τόσο τη φύση των τεκμηρίων και των αρχείων όσο και τη σημασία τους.

Με τη διάδοση της χρήσης καινοφανών τεκμηρίων δημιουργήθηκαν νέα είδη αρχείων (προφορικής ιστορίας, κινηματογράφου κ.ά.), ενώ τα παλαιότερα, ιδίως τα κρατικά, έχουν απολέσει τον αποκλειστικό τους χαρακτήρα, εφόσον τα κρατικά έγγραφα θεωρούνται πλέον μόνο μια μορφή πηγών ακόμη και για την πολιτική ιστορία, η αποκλειστική εξέταση των οποίων εμπεριέχει μια αξιολόγηση της βαρύτητας του κρατικού μηχανισμού στις ιστορικές εξελίξεις. Γι' αυτόν το λόγο ο όρος της πρόσβασης των ερευνητών στο υλικό των κρα-

57. A. Prost, *ό.π.*, σ. 95.

58. Ζ. Λε Γκοφ, *ό.π.*, σ. 44. Ο Ζ. Λε Γκοφ παραπέμπει σε αυτό το σημείο στις απόψεις του «μη ορθόδοξου ψυχαναλυτή» E. Erikson. Αλλά και ο Μ. Μπλοχ υποστηρίζει ότι «η παρανόηση του παρόντος είναι η αναπόφευκτη συνέπεια της άγνοιας του παρελθόντος. Όμως μπορεί κάποιος να κουρασθεί εξίσου άσκοπα, επιζητώντας να κατανοήσει το παρελθόν, αν αγνοεί απόλυτα το παρόν». Μ. Bloch, *Απολογία για την ιστορία. Το επάγγελμα του ιστορικού*, μτφ. Κ. Γαγανάκης, Αθήνα, Εναλλακτικές Εκδόσεις, 1994, σ. 71.

59. Μ. Bloch, *Απολογία για την ιστορία...*, *ό.π.*, σ. 72-73 και R. Frank, «Preface», *IHTP, Ecrire l'histoire...*, *ό.π.*, σ. 13.

τικών αρχείων μετά την πάροδο τριακονταετίας δεν αποκλείει τη μελέτη της ιστορίας των τελευταίων δεκαετιών. Χαρακτηριστικό είναι ότι το άνοιγμα των αρχείων των κρατών της Ανατολικής Ευρώπης μετά το 1989, «δεν οδήγησε τουλάχιστον προς το παρόν, στην εκ θεμελίων αμφισβήτηση των ερμηνειών που είχαν προταθεί από την έγκυρη ιστοριογραφία των προηγούμενων χρόνων αλλά χρησίμευσε περισσότερο στη διόρθωση και τη συμπλήρωση κάποιων μη κεντρικών σημείων», ούτε, βέβαια εξάλειψε την ποικιλία των προσεγγίσεων.⁶⁰ Η εξοικείωση, αντιθέτως, με τις έννοιες και τα μεθοδολογικά εργαλεία άλλων κοινωνικών επιστημών εξειδικευμένων στη σπουδή του σημερινού κόσμου που απαιτεί η ενασχόληση με τη σύγχρονη ιστορία, αλλά και η μελέτη του ίδιου του παρόντος αλλάζουν τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζουν οι ιστορικοί τις προγενέστερες περιόδους αναδεικνύοντας νέα αντικείμενα έρευνας, μεταβάλλοντας τις περιοδολογήσεις και επιφέροντας την αναθεώρηση του νοήματος που αποδίδεται σε παρελθόντα γεγονότα.

Αυτό που πράγματι διαφοροποιεί μεθοδολογικά την ιστορική έρευνα του παρόντος από τη μελέτη άλλων εποχών είναι η άγνοια της μεταγενέστερης περιόδου. Η αδυναμία σύγκρισης με μεταγενέστερες περιόδους προσδίδει έναν —σε σχέση με άλλες περιόδους— πιο ατελή και ανολοκλήρωτο χαρακτήρα στη σύγχρονη ιστορία, εφόσον η σημασία ενός γεγονότος ή φαινομένου αναδεικνύεται κυρίως από τις αλλαγές που επιφέρει. Ο ιστορικός παρελθόντων εποχών στηρίζεται στη γνώση όσων επακολούθησαν ή, όπως γράφει παραστατικά ο Ε. Χομπσμπάουμ, το πέρασμα του χρόνου προσφέρει το «μέγιστο όπλο του ιστορικού, την εκ των υστέρων γνώση».⁶¹ Είναι εξάλλου δύσκολο να αφηγηθεί κανείς μια ιστορία που δεν έχει ολοκληρωθεί χωρίς να κάνει προβολές στο μέλλον, χωρίς να προχωρήσει σε προγνώσεις, οι οποίες όχι μόνο διαψεύδονται συχνά, αλλά αποτελούν και έναν παράγοντα της πολιτικής δράσης, εφόσον και μόνον η διατύπωσή τους επηρεάζει την παρούσα κατάσταση.⁶²

Από την άλλη όμως, η εκ των υστέρων γνώση αυτού που υπήρξε για τους ανθρώπους του παρελθόντος το μέλλον εμπεριέχει, με τη σειρά της, έναν άλλον κίνδυνο: τον αναδρομικό ντετερμινισμό, καθότι πολύ συχνά καθιστά τον ιστο-

60. Το παράθεμα από το: B. Groppo, B. Pudel, «Εισαγωγή: Μια πολύπλοκη και αμφιλεγόμενη πραγματικότητα», Μ. Dreyfus κ.ά. (επιμ.), *Ο αιώνας των κομμουνισμών*, Αθήνα, Πόλις, 2001, σ. 26. Βλ. και S. Wolikow, «Οι ερμηνείες του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος», Μ. Dreyfus κ.ά. (επιμ.), *ό.π.*, σ. 117· και E. François, «Les trésors de la Stasi ou le mirage des archives», J. Boutier, D. Julia (επιμ.), *Passés recomposés*, *ό.π.*, σ. 145-151.

61. E. Hobsbawm, «Το παρόν ως ιστορία», *ό.π.*, σ. 285. Βλ. και A. Prost, «Pour une histoire sociale du temps présent», IHTP, *Ecrire l'histoire...*, *ό.π.*, σ. 358 και J. Le Goff, «La vision des autres: un médiéviste face au temps présent», *ό.π.*, σ. 107.

62. R. Frank, «Preface», IHTP, *Ecrire l'histoire...*, *ό.π.*, σ. 13· P. Ricoeur, «Rémarques d'un philosophe», *ό.π.*, σ. 38-39· και R. Koselleck, *ό.π.*, σ. 28.

ρικό τυφλό απέναντι στην αβεβαιότητα του εκάστοτε μέλλοντος, στις εν δυνάμει περικλειόμενες στην παρελθούσα κατάσταση εναλλακτικές δυνατότητες.⁶³ Η ενασχόληση με την ιστορία του παρόντος συμβάλλει στην απαλλαγή του παρελθόντος από αυτό που μοιάζει «μοιραίο» ή αναπόφευκτο (*défatalise le passé*, κατά την έκφραση του Π. Ρικιέρ), στην απόδοση στο παρελθόν της αβεβαιότητας του μέλλοντος, με την ανάδειξη της πολυπλοκότητας και της αμφισημίας, του ρόλου των συμπτώσεων, των τυχαίων συμβάντων, και —καθώς εξετάζουμε τη σημασία του άτυπου και του παράλογου— με την αποθάρρυνση της ανεύρεσης ορθολογικότητας εκεί όπου απουσιάζει.⁶⁴ Η άγνοια του μέλλοντος, η οποία αναγκάζει τον ιστορικό του παρόντος να διερευνά όλες τις υποθέσεις, να αναλύει όλους τους παράγοντες, αναδεικνύοντας την περιπλοκότητα των πραγμάτων, καθιστά σαφέστερο το γεγονός ότι με το πέρασμα του χρόνου τα δεδομένα παραποιούνται παρέχοντας μια απλουστευτική εικόνα των καταστάσεων του παρελθόντος.⁶⁵

Δίνοντας τη δέουσα προσοχή σε αυτό που παραμένει εν δυνάμει στο παρόν, σε αυτό που παραμένει ανοικτό, η ιστορία του παρόντος μπορεί να ευαισθητοποιήσει τους ιστορικούς στην κατεύθυνση της διερεύνησης και της διεύρυνσης του πεδίου των επιλογών που είχαν οι άνθρωποι του παρελθόντος, στη θεώρηση του μακρινού παρελθόντος ως παρόντος για τα ίδια τα υποκείμενα που έδρασαν στηριζόμενα στις εμπειρίες τους και στοχεύοντας στην πραγματοποίηση των προσδοκιών τους. Η μελέτη της σύγχρονης μας ιστορίας επιτρέπει να επαναποτιμήσουμε την ελεγχμένη αλλά υπαρκτή ελευθερία, τις περιορισμένες αλλά υπαρκτές εναλλακτικές επιλογές και δυνατότητες⁶⁶ ευνοώντας την υιοθέτηση του δρόμου που βρίσκεται ανάμεσα στο τυχαίο και τη συνέχεια, στην αφήγηση και τη δομή, στο γεγονός ως απλή τομή στη συνέχεια και στο γεγονός ως αποτέλεσμα δομικών αλληλουχιών.⁶⁷ Αντιπαλεύοντας το «γενικευμένο συναίσθημα αδυναμίας και αδιαφορίας», η ιστορική προσέγγιση της εποχής μας μπορεί να συνεισφέρει στην προσπάθεια να καταδειχθεί ότι «τίποτε δεν έχει ποτέ εξ ολοκλήρου εγγραφεί εκ των προτέρων στην πραγματικότητα και ότι ο άνθρωπος μπορεί να τροποποιεί τις συνθήκες που του έχουν δημιουργηθεί».⁶⁸

63. A. Prost, *Douze leçons sur l'histoire*, ό.π., σ. 182.

64. P. Ricoeur, «Remarques d'un philosophe», ό.π., σ. 37.

65. J.-F. Soulet, ό.π., σ. 45, 68. Ο J.-F. Soulet στο σημείο αυτό παραπέμπει στην εισαγωγή του L. Febvre στο έργο του H. Michel, *Les idées politiques et sociales de la Résistance. (Documents clandestins, 1940-1944)*, Παρίσι, PUF, 1954.

66. Le Goff, «La vision des autres: un médiéviste face au temps présent», ό.π., σ. 107.

67. P. Ricoeur, «Remarques d'un philosophe», ό.π., σ. 37.

68. Το απόσπασμα είναι του Πολωνού ιστορικού W. Kula και παρατίθεται στο Z. Λε Γκοφ, ό.π., σ. 287.